

Danuta Milaszewicz

Uniwersytet Ekonomiczny w Szczecinie
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Katedra Makroekonomii
dmilaszw@wneiz.pl

POMOSTOWY KAPITAŁ SPOŁECZNY POLSKICH I HISZPAŃSKICH STUDENTÓW

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza porównawcza pomostowego kapitału społecznego, oparta na wybranych wynikach badań ankietowych polskich i hiszpańskich studentów. Badania ankietowe przeprowadzono wśród studentów pierwszego roku studiów na przełomie października i listopada 2013 r., gdy zaczynali oni swoją edukację na poziomie akademickim. Dokonana w artykule kwantyfikacja pomostowego kapitału respondentów została oparta na definicyjnym ujęciu Putnama i operacjonalizacyjnym ujęciu kapitału społecznego, przedstawionym przez W. van Oorschota, W. Artsa i J. Gelissena. Wyniki badań i wnioski sformułowane na ich podstawie sugerują, że poziom pomostowego kapitału społecznego w ankietowanych grupach osób jest stosunkowo niski.

Słowa kluczowe: pomostowy kapitał społeczny, badania ankietowe.

Wprowadzenie

Od ponad dwudziestu lat koncepcja kapitału społecznego rozważana jest na podstawie nauk społecznych w różnych ujęciach¹. Istnienie różnych podejść do kapitału społecznego, wyróżniających wiele elementów go tworzących i przypisywanie mu różnorodnych funkcji, spowodowało, że w tym czasie kapitał społeczny zyskał różne definicje. Wskazywano także liczne społeczne i gospodarcze, pozytywne oraz negatywne konsekwencje jego występowania bądź braku pewnych jego elementów dla różnych obszarów życia społecznego i gospodarczego. Obecnie panuje zgoda co do tego, że kapitał społeczny ma różne oblicza oraz istnieje wiele jego konceptualizacji wynikających ze stosowania od-

¹ Według OECD można wyróżnić cztery podejścia stosowane do ujmowania kapitału społecznego: antropologiczne, socjologiczne, politologiczne i ekonomiczne. Zob. [OECD, 2001, s. 40].

miennych perspektyw jego definiowania, badania i analizowania. Oznacza to, że w każdym przypadku przeprowadzanej analizy, istnieje konieczność nie tylko wybrania odpowiedniej definicji kapitału społecznego, ale także określenia poziomu jego analizy i typu kapitału społecznego, którego ma ona dotyczyć.

W artykule skupiono uwagę na jednym z typów kapitału społecznego, wyróżnionym przez R. Putnama. Z tego powodu w teoretycznej części syntetycznie przedstawiono klasyczną już koncepcję kapitału społecznego tego autora. Głównym celem opracowania jest analiza porównawcza pomostowego kapitału społecznego, oparta na wybranych wynikach badań ankietowych, przeprowadzonych wśród polskich i hiszpańskich studentów w 2013 r. na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego (Polska) oraz Faculty of Economics and Business Administration Uniwersytetu w Vigo (Hiszpania). W procesie kwantyfikacji pomostowego kapitału społecznego respondentów wykorzystano operacjonalizacyjne ujęcie, zaproponowane przez W. van Oorschota, W. Artsa i J. Gelissenę [2006], nieznacznie dostosowane do potrzeb analizy.

1. Kapitał społeczny – koncepcja R. Putnama

W różnych koncepcjach kapitał społeczny jest traktowany albo jako dobro prywatne (koncepcja P. Bourdieu [1997] i częściowo podejście J. Colemana [1990]), albo jako dobro mające publiczny charakter (podejście R. Putnama oraz F. Fukuyamy [2000]). Według mieszanego ujęcia (podejście N. Lina [2001]) kapitał społeczny można uznać zarówno za dobro zbiorowe, jak i indywidualne. Te różne podejścia implikują różne definicje oraz sposoby badania kapitału społecznego.

W wersji R. Putnama kapitał społeczny jest społecznym zasobem, który ma bezpośrednie konsekwencje dla dużych zbiorów ludzi [Bjørnskov i Sønderskov, 2013]. Kolektywny charakter kapitału społecznego wynika w koncepcji R. Putnama ze wskazania szczególnej roli tej formy kapitału w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego. Według tego autora „(...) kapitał społeczny odnosi się do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększać sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowane działania” [Putnam, 1995, s. 264-265]. Według R. Putnama kooperacja jest czynnikiem sprzyjającym rozwiązywaniu dylematów działań grupowych i może ułatwiać wspólne działania. Wskazuje on jednak, że „dobrowolna kooperacja jest łatwiejsza we wspólnocie, która odziedziczyła kapitał społeczny w formie norm wzajemności i sieci społecznego zaangażowania” [Putnam, 1995, s. 258].

R. Putnam uważa, że kapitał społeczny jest produktywny, podobnie do innych form kapitału. Jednostki, tworząc grupę darzącą się zaufaniem, które obok norm i sieci stowarzyszeń, są według niego głównym elementem kapitału społecznego, mogą osiągnąć więcej. Będą zatem skłonne powiększać kapitał społeczny, tak samo jak czynią to z innymi formami kapitału. Jednakże w odróżnieniu od tradycyjnych form kapitału, które stanowią przede wszystkim własność prywatną [Rymsza, 2007, s. 35]², zdaniem Putnama: „Kapitał społeczny ma jednocześnie aspekt jednostkowy i kolektywny – prywatne i publiczne oblicze. Jednostki tworzą znajomości, które przynoszą korzyść ich własnym interesom. (...) Kapitał społeczny to także efekty zewnętrzne, które mają wpływ na szerszą wspólnotę, ponieważ nie wszystkie koszty i korzyści znajomości społecznych przysługują tym, którzy te kontakty tworzą. (...) Część korzyści wynikających z inwestycji w kapitał społeczny spływa na inwestującego, ale część na innych, znajdujących się w pobliżu” [Putnam, 2008, s. 20-21]. Oznacza to, że poprzez swoje efekty zewnętrzne, kapitał społeczny powoduje, iż nawet jednostki słabo powiązane mogą odnosić korzyści z samego faktu życia w dobrze powiązonym społeczeństwie.

Zdaniem R. Putnama „kluczową ideą teorii kapitału społecznego jest to, iż sieci znajomości posiadają wartość, (...) kontakty społeczne mają wpływ na produktywność jednostek i grup (...) kapitał społeczny odnosi się do więzi pomiędzy jednostkami – społecznych sieci i norm wzajemności oraz wiarygodności, które z nich powstają. (...) W tym sensie kapitał społeczny jest blisko związany z tym, co czasami zyskuje miano «cnoty obywatelskiej». Różnicą jest tylko to, że kapitał społeczny podkreśla fakt, iż cnota obywatelska jest najbardziej wpływowa i ma największą siłę, kiedy jest zakorzeniona w gęstej sieci relacji społecznych opartych na wzajemności. Społeczeństwo składające się z wielu cnotliwych, ale nie powiązanych ze sobą jednostek nie musi być bogate w kapitał społeczny” [Putnam, 2008, s. 18-19]. Tak szerokie ujęcie, chociaż krytykowane np. ze względu na przemieszanie źródeł i konsekwencji kapitału społecznego przy opisie jego istoty, łączy w sobie różne aspekty tego kapitału opisywane w pozostałych klasycznych jego koncepcjach. Pozwala także na wskazanie roli tego kapitału jako brakującego elementu w tradycyjnych teoriach wzrostu i rozwoju, w wyjaśnianiu wielu problemów, z którymi borykają się współczesne społeczeństwa, a także różnic w ich poziomach rozwoju.

W analizie kapitału społecznego bardzo istotne jest według R. Putnama rozróżnienie dwóch jego typów: kapitału spajającego, wiążącego (*bonding*) i kapitału

² Większość autorów podziela pogląd, że w koncepcji Putnama kapitał społeczny ma charakter dobra publicznego, ale są także tacy, którzy wskazują na dwoistość własnościową kapitału społecznego, podkreślając, że w rozumieniu Putnama kapitał społeczny może mieć charakter dobra publicznego i prywatnego jednocześnie [Por. Rymsza, 2007, s. 35].

pomostowego (*bridging*)³. Kapitał spajający jest, zdaniem tego autora, właściwy dla takich form, jak: rodzina, ekskluzywne grupy społeczne i inne zbiorowości łączące jednostki o podobnych cechach społeczno-demograficznych. Wiąże on ludzi, którzy się już znają i darzą zaufaniem osobistym, a mając charakter ekskluzywny, spaja ich w zamknięte grupy, mogące wykluczać z nich inne jednostki. Kapitał pomostowy jest natomiast dostępny dla każdej jednostki. Łączy on grupy oraz osoby nieznające się wcześniej, posiadające różne charakterystyki społeczno-demograficzne i pochodzące z różnych środowisk, przyczyniając się do ich mobilizowania oraz aktywizowania do międzygrupowej współpracy. Według R. Putmana [1995, s. 22] „kapitał pomostowy potrafi rozszerzać granice indywidualności (tożsamości) oraz wzajemności”.

2. Model pomostowego kapitału społecznego studentów i metodyka badań

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że kapitał społeczny, bez względu na swoje typy, może być analizowany na poziomie jednostek i małych grup (poziom mikro), stowarzyszeń i wspólnot (poziom mezo) oraz subregionów, regionów i państw (poziom makro) [Grootaert i van Bastelaer, 2001]. Panuje w niej także powszechna zgoda, że kapitał społeczny to konstrukcja składająca się z wielu wymiarów, a do ich właściwego mierzenia potrzeba wielu wskaźników, pomiędzy którymi nie może występować duża korelacja [Woolcock, 1998; Johnston i Percy-Smith, 2003].

W definicyjnym ujęciu R. Putnama wyróżniane są trzy komponenty kapitału społecznego: łączące jednostki lub grupy sieci powiązań społecznych – stanowiące element strukturalny tego kapitału oraz dwa elementy normatywne – podzielane wartości, normy, a także zaufanie⁴. Różne wskaźniki sieci, norm i zaufania stosowane są dość powszechnie do pomiaru kapitału społecznego, stanowiąc podstawę budowania jego modelowych oraz operacjonalizacyjnych ujęć [van Deth, 2003;

³ Oprócz tych dwóch form kapitału społecznego wyróżniany jest także kapitał łączący (*linking*), oznaczający związki między grupami mogącymi różnić się od siebie zarówno funkcją, wielkością, charakterem, jak i usytuowaniem w hierarchii społecznej, [Zob. Gittel i Vidal, 1998; Onyx i Bullen, 2000].

⁴ Jest to jedno z możliwych podejść badawczych. W literaturze przedmiotu można spotkać bardzo różnorodne sposoby określania poziomu kapitału społecznego, wykorzystujące wiele wskaźników ukazujących: a) wymiary kapitału społecznego, b) determinanty kapitału społecznego, c) konsekwencje kapitału społecznego. Taki podział wskaźników kapitału społecznego zaproponowali Narayan i Cassidy [2001]. Podkreśla się jednak, że w jednym podejściu badawczym nie należy mieszać wskaźników z tych różnych grup.

Węziak-Białowolska, 2010; Łopaciuk-Gonczaryk, 2012]. Trójwymiarowe ujęcie kapitału społecznego wykorzystali w procedurze ustalenia jego poziomu także W. van Oorschot, W. Arts i J. Gelissen [2006]. W swoich badaniach w każdym z tych wymiarów wyróżnili po dwa podwymiary, którym przypisali odpowiednie wskaźniki (tab. 1, kolumna A). Przeprowadzona przez nich kwantyfikacja kapitału społecznego w krajach europejskich dotyczyła jego całościowego ujęcia, bez podziału na wyróżniane w literaturze typy⁵.

Posiłkując się tym ujęciem kapitału społecznego, dostosowano go do potrzeb przeprowadzonej analizy pomostowego kapitału społecznego studentów, aby w każdym z trzech wymiarów kapitału społecznego analizować także dwa podwymiary. Nie wszystkie wyróżnione podwymiary przedstawionego powyżej modelu badań kapitału społecznego mogą być odniesione do kapitału pomostowego. Kontakty przyjacielskie i z rodziną, dobrze charakteryzujące kapitał wiążący, ale nieodzwoiercedlające kapitału pomostowego, zastąpiono podwymiarem sieci nieformalnych mających zakres odnoszący się do większych grup lub ogólnospołeczny (tab. 1, kolumna B).

Tabela 1. Wymiary i wskaźniki kapitału społecznego

A. W badaniach van Oorschota, Artsa i Gelissena		B. W badaniach ankietowych studentów	
Wymiary	Wskaźniki	Wymiary	Wskaźniki
Sieci Członkostwo w organizacjach Kontakty towarzyskie	Uczestnictwo: – aktywne, – bierno Spotkania towarzyskie z: – przyjaciółmi, – rodziną	Sieci Formalne Nieformalne	Działalność w organizacjach pozarządowych Uczestnictwo w akcjach charytatywnych
Zaufanie Zaufania uogólnione Zaufanie do instytucji	Generalne zaufanie do innych Zaufanie do wybranych instytucji państwa (opiekuńczego)	Zaufanie Zaufania uogólnione Zaufanie do instytucji	Generalne zaufanie do innych Zaufanie do: – władz, – urzędników i polityków
Spoleczeństwo obywatelskie Wiarygodność Zaangażowanie polityczne	Zaangażowanie obywatelskie i moralność Dyskusje o polityce Śledzenie wydarzeń i tematów politycznych	Spoleczeństwo obywatelskie Postawy obywatelskie Świadomość obywatelska	Zaangażowanie obywatelskie – pięć wskaźników postaw (Rys. 4A) Pięć wskaźników świadomości (Rys. 4B)

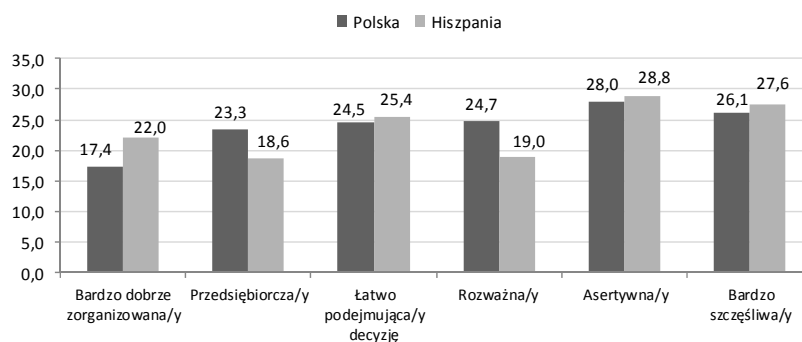
Źródło: Na podstawie: [van Oorschot, Arts i Gelissen, 2006, s. 153].

⁵ Dokładny opis tego modelu i przedstawienie pytań skierowanych do respondentów znajduje się w: [van Oorschot, Arts i Gelissen, 2006].

Trzeci z wyróżnionych wymiarów – społeczeństwo obywatelskie – także został ujęty w nieco zmienionej postaci: podzielanych społecznych norm i wartości odzwierciedlonych w postawach obywatelskich oraz świadomości obywatelskiej. Każdy z tych dwóch podwymiarów został opisany pięcioma wskaźnikami. Taka zmiana w ujęciu trzeciego wymiaru wynika z zakresu przeprowadzonych wśród studentów badań ankietowych, które nie obejmowały bezpośrednio informacji odnoszących się do ich zainteresowań polityką. Wymiar drugi pozostał bez zmian, obejmując zaufanie uogólnione i do wybranych instytucji.

Badania ankietowe kapitału społecznego, których wybrane wyniki posłużyły do analizy kompetencji społecznych, zostały przeprowadzone wśród studentów Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego i Faculty of Economics and Business Administration Uniwersytetu w Vigo na przełomie października i listopada roku akademickiego 2013/2014. W obu przypadkach respondentami byli studenci pierwszego roku studiów, zaczynający ekonomiczną edukację na szczeblu akademickim⁶.

Ankieta, oprócz pytań dotyczących danych socjodemograficznych zawartych w metryczce, składała się z 36 pytań typu zamkniętego oraz otwartego i obejmowała swoim zakresem kapitał społeczny bez podziału na jego typy. Przy jej tworzeniu został przyjęty schemat logiczny zaproponowany przez Bank Światowy w podręczniku poświęconym badaniu kapitału społecznego, pt. *Instruments of the Social Capital Assessment Tool* [World Bank, 2015]. Ankieta zawierała pytania odnoszące się do sześciu obszarów tematycznych: grup i sieci, zaufania i solidarności, aktywności i współpracy, informacji i komunikacji, spójności i integracji, społecznej legitymizacji i uczestnictwa w życiu politycznym.

Rys. 1. Charakterystyki respondentów wynikające z ich samooceny

Źródło: Opracowanie na podstawie wyników ankiety.

⁶ Ankieta została opracowana i przeprowadzona w ramach Badań Statutowych Katedry Makroekonomii, finansowanych ze środków MNiSW, przez zespół w składzie: dr hab. prof. US D. Miłaszewicz, dr R. Nagaj, dr P. Szkudlarek, mgr A. Milczarek, mgr M. Zakrzewska.

W próbie okolicznościowej respondenci polscy stanowili 58%, a hiszpańscy 52% ze wszystkich studentów pierwszego roku na tych wydziałach. Respondenci hiszpańscy byli nieco starsi niż polscy i pod względem wieku stanowili bardziej zróżnicowaną grupę. Średnia wieku ankietowanych Hiszpanów to 22,29 lat (SD=5,45), a Polaków 19,88 lat (SD=1,32). W obu grupach respondentów przeważały kobiety; wśród hiszpańskich respondentów stanowiły one 71,2% ankietowanych, a w polskiej grupie – 67,3%. Na rys. 1. przedstawiono inne charakterystyki badanych osób, które wynikają z ich samooceny według punktowej skali z zakresem 2, 1, 0, -1, -2 (większość respondentów przy każdej z cech wybierała 1) oraz umieszczono procent respondentów, którzy wskazali skrajną pozytywną ocenę (2). Większe różnice dostrzegalne są w przypadku trzech charakterystyk:

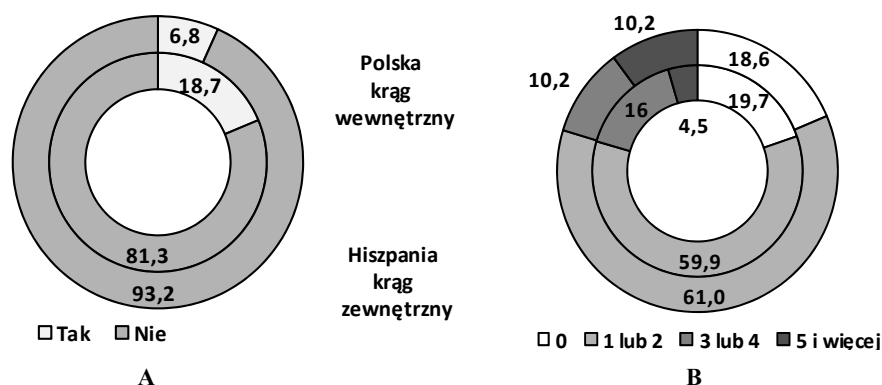
- badani hiszpańscy studenci lepiej siebie oceniają niż polscy pod względem bardzo dobrego zorganizowania;
- badani polscy studenci są bardziej przedsiębiorczy niż hiszpańscy;
- więcej polskich niż hiszpańskich respondentów podejmuje swoje decyzje i działania, kierując się rozważą, a nie impulsem.

3. Analiza pomostowego kapitału społecznego studentów

Prezentowane wskaźniki charakteryzujące pomostowy kapitał społeczny studentów zostały określone zgodnie z modelem koncepcyjnym i operacjonalizacyjnym ujęciem kapitału społecznego (tab. 1, kolumna B) na podstawie wyników badań ankietowych oraz stanowią ujęte procentowo odpowiedzi jedynie na 6 pytań.

Wskaźniki charakteryzujące pierwszy wymiar pomostowego kapitału społecznego respondentów, w podziale na dwa jego podwymiary – formalne i nieformalne sieci społeczne (por. tab. 1), przedstawiono na rys. 2.

Zrzeszanie się w organizacjach pozarządowych oraz zajmowanie w nich pozycje traktowane jest jako bardzo istotny wskaźnik pomostowego kapitału społecznego. Znacznie więcej polskich niż hiszpańskich studentów (o blisko 12 p.p.) działało kiedykolwiek w takich organizacjach (rys. 2A), uczestnicząc w sieciach formalnych charakteryzujących się luźniejszymi więziami niż przyjacielskie i rodzinne. Z kolei niewiele mniej polskich respondentów niż hiszpańskich (o 1 p.p.) uczestniczyło w akcjach charytatywnych. Może wskazywać to na mniejszy kapitał pomostowy pozostający do dyspozycji studentów hiszpańskich w wymiarze formalnych więzi społecznych.

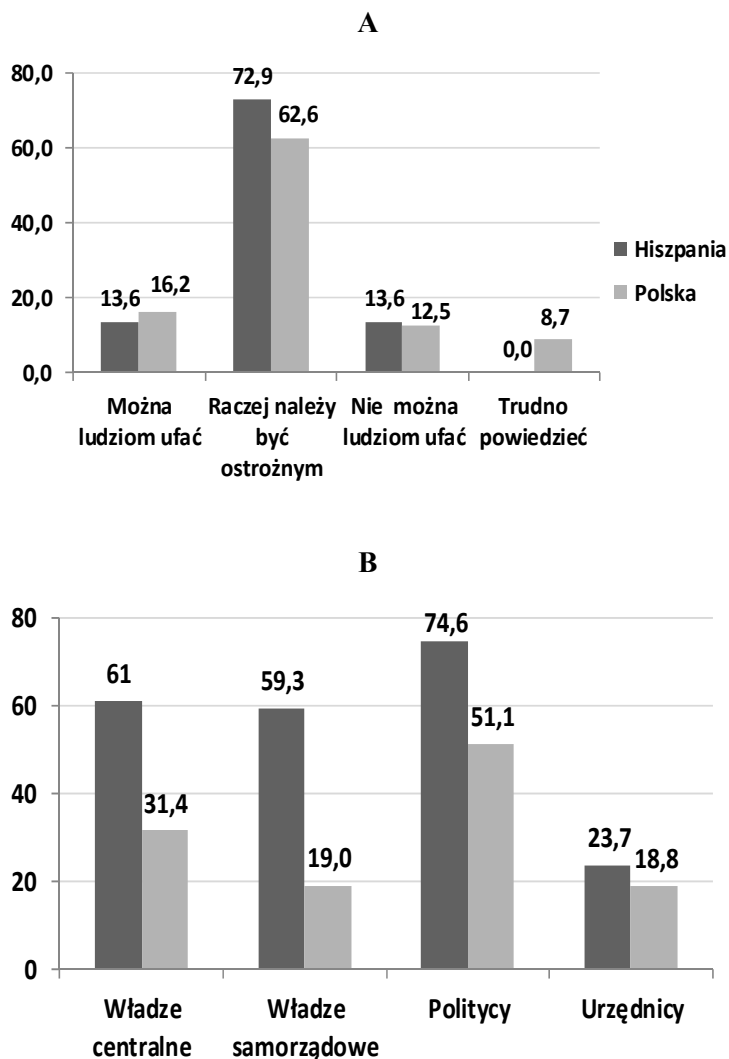
Rys. 2. Działalność w organizacjach pozarządowych – A (% odpowiedzi) i uczestnictwo w akcjach charytatywnych – B (% odpowiedzi)

Źródło: Na podstawie wyników badań ankietowych.

Ponad 80% respondentów z obu grup narodowościowych stwierdza, że ich gospodarstwo domowe uczestniczyło w ciągu roku w takich akcjach, ale aż około 60% wskazało uczestnictwo 1-2 krotne, a częstsze jedynie niewiele ponad 20% ankietowanych. Przy czym co najmniej 5-krotnie brało udział w takich akcjach o blisko połowę mniej respondentów z Polski.

Jednym z bardzo istotnych elementów pomostowego kapitału społecznego jest zaufanie uogólnione (społeczne), które stanowi w modelowym ujęciu jeden z podwymiarów drugiego wymiaru kapitału społecznego studentów (tab. 1, kolumna B). Wskazywane jest ono jako fundament życia społecznego i podstawa budowania właściwych relacji społecznych łączących jednostki w dążeniu do osiągnięcia ważnych społecznie, wspólnotowych celów.

Studenci obu krajów wskazują zdecydowanie na konieczność ograniczonego zaufania do innych. Prawie 3/4 respondentów hiszpańskich i ponad 3/5 polskich uważa, że raczej należy być ostrożnym w obdarzaniu ludzi zaufaniem (rys. 3A). Na całkowity brak ogólnego zaufania do ludzi wskazuje 12,5% polskich i 13,6% hiszpańskich studentów. Tylko 13,6% studentów hiszpańskich zgadza się z ogólnym stwierdzeniem, że ludziom można ufać. Polskich studentów mających takie samo zdanie jest więcej (16,2%). Jest to jednak mała część respondentów w obu grupach narodowościowych.

Rys. 3. Zaufanie uogólnione – A (% odpowiedzi) i brak zaufania do instytucji – B (% odpowiedzi „Nie ufam”)

Źródło: Na podstawie wyników badań ankietowych.

Skuteczne współdziałanie jednostki z otoczeniem uzależnione jest także od doświadczenia zaufania do władz i instytucji publicznych, które jest podstawą zaangażowania społecznego oraz gotowości do budowania wspólnoty zapewniającej realizację celów ponadjednostkowych. W przeprowadzonych badaniach poziom zaufania do władz i wybranych instytucji mierzono na pięciopunktowej

skali Likerta⁷. Ze względu na to, że żaden z hiszpańskich respondentów nie wybrał odpowiedzi „całkowicie ufam” lub „raczej ufam”, w analizie zaufania do władz centralnych i samorządowych porównano procent respondentów, którzy nie ufają wymienionym instytucjom (rys. 3B). Zdecydowanie więcej hiszpańskich niż polskich studentów nie ufa władzom centralnym i samorządowym (w obu przypadkach o około 30 p.p.), politykom (prawie o 23 p.p.) i urzędnikom (prawie o 5 p.p.). Tak wysoki poziom braku zaufania ze strony hiszpańskich respondentów może wynikać z ich negatywnej oceny wypełniania funkcji przez instytucje i władze publiczne⁸, które postrzegane są jako skorumpowane i nieuczciwe⁹. Te znaczne deficyty zaufania uogólnione oraz do instytucji, szczególnie wśród hiszpańskich studentów, nie rokują dobrze na przyszłość i mogą skutkować brakiem współpracy młodego pokolenia z instytucjami publicznymi lub nawet prowadzić do konfliktów społecznych.

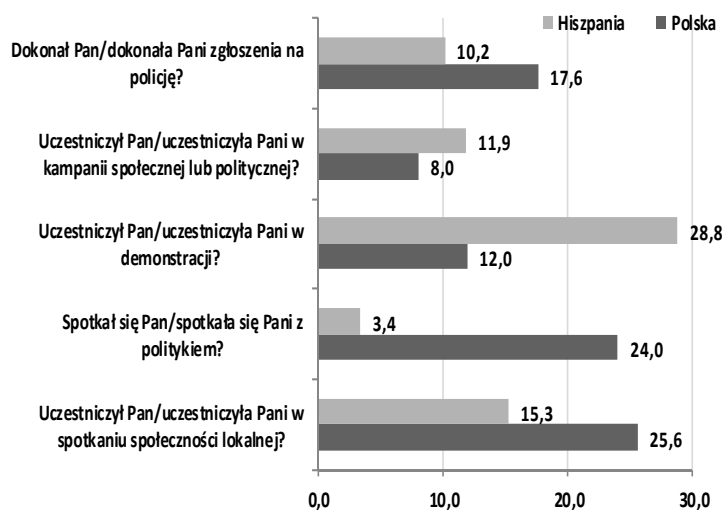
Wskaźniki kapitału społecznego badanych studentów, charakteryzujące dwa podwymiary społeczeństwa obywatelskiego, przedstawiono na rys. 4. Podwymiar postaw obywatelskich scharakteryzowano pięcioma wskaźnikami zaangażowania obywatelskiego, wyrażonymi udziałem ankietowanych w nieprzymusowych kampaniach, demonstracjach, spotkaniach i zebraniach publicznych oraz dokonywaniem zgłoszeń na policję. Uczestnictwo w tych formach kontaktów z innymi jednostkami, grupami czy organizacjami jest wyrazem chęci wpływania przez respondentów na otaczającą ich rzeczywistość poprzez angażowanie się w działania, które mogą przynieść trwałe i wymierne efekty.

Z badań wynika, że obie grupy respondentów charakteryzują różne postawy obywatelskie (rys. 4A). Więcej spośród polskich niż hiszpańskich respondentów brało udział w spotkaniach z politykami (o ponad 20 p.p.) i społeczności lokalnych (o 10 p.p.), a także dokonało zgłoszenia na policję (o przeszło 7 p.p.). Więcej jednak hiszpańskich niż polskich respondentów wyraża swoją obywatelskość, uczestnicząc w demonstracjach (o prawie 17 p.p.) oraz biorąc udział w kampaniach politycznych i społecznych (o 4 p.p.).

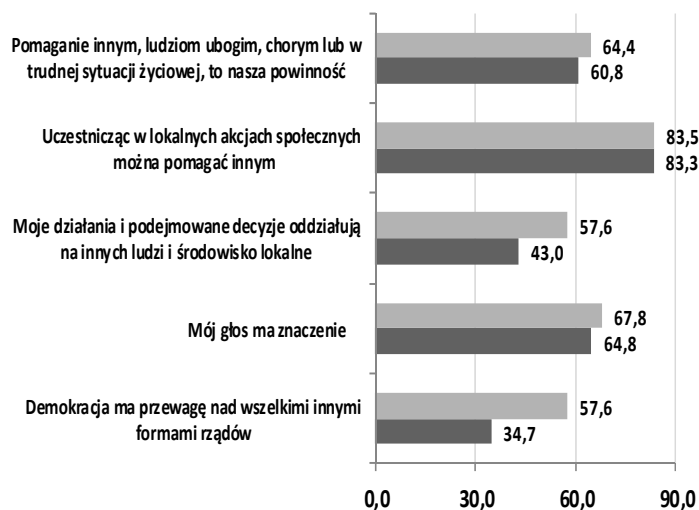
⁷ Zastosowano skalę: „całkowicie ufam”, „raczej ufam”, „trudno powiedzieć”, „raczej nie ufam”, „całkowicie nie ufam”.

⁸ Tłumaczy to ekonomiczna teoria regulacji, której opis znajduje się w: [Nagaj, 2013].

⁹ W innych pytaniach ankiety na nieuczciwość władz centralnych wskazało prawie 57%, władz samorządowych – ponad 35%, a korupcję w instytucjach publicznych – 76% hiszpańskich respondentów, natomiast polskich respondentów odpowiednio 31%, 33% i 58%.

A

B

Rys. 4. Postawy – A (% odpowiedzi „tak”) i świadomość obywatelska – B (% sumy odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”)

Źródło: Na podstawie wyników badań ankietowych.

Zaangażowanie obywatelskie respondentów wynika z podzielanych przez nich norm i wartości oraz związane jest ze świadomością obywatelską respondentów. W badaniach scharakteryzowano ją także poprzez pięć wskaźników kapitału

społecznego (rys. 4B)¹⁰. Ponad 4/5 respondentów z obu badanych grup uważa, że można pomagać innym poprzez uczestnictwo w akcjach lokalnych, a ponad 3/5, że ma być to powinnością obywateli. Jednocześnie aż 64,8% polskich i 67,8% hiszpańskich ankietowanych twierdzi, że ich głos ma znaczenie. Jednakże w mniejszym zakresie uświadamiają sobie możliwość osobistego oddziaływania na środowisko lokalne i innych ludzi – tylko 43% polskich i 57,6% respondentów hiszpańskich.

Choć tak duża część ankietowanych uważa, że ich głos ma znaczenie, to niewiele ponad 1/3 polskich i prawie 3/5 hiszpańskich respondentów ocenia demokrację jako mającą przewagę nad innymi formami rządów. Ta stosunkowo niska ocena demokratycznego sposobu sprawowania władzy może wynikać z deficytu zaufania dla władz i instytucji publicznych, na który zapracowały sobie one w ocenie ankietowanych, oraz skutkować brakiem legitymizacji dla aktualnie sprawujących władzę.

Podsumowanie

Liczne teoretyczne i empiryczne publikacje dotyczące kapitału społecznego zdają się rozważać go jako „lek na całe zło”¹¹. Pomimo krytycznych uwag odnoszących się do tej wielowymiarowej kategorii, kapitał społeczny traktowany jest obecnie w ujęciu teorii ekonomii jako jeden z czynników rozwoju gospodarczego, umożliwiający uwzględnienie wpływu zjawisk społecznych na te procesy. Także w ekonomii stosowanej kapitał społeczny zajmuje ugruntowaną pozycję, stanowiąc z jednej strony pole oddziaływania polityki społeczno-ekonomicznej, a z drugiej synergiczny element w procesie rozwoju. Jego ogólnospołeczne znaczenie wynika z faktu, że kapitał ten umożliwia poprawę sprawności działania ludzi i ułatwia stworzenie wspólnoty społecznej. Stwierdzenie to szczególnie odnosi się do kapitału pomostowego, którego występowanie w danej społeczności powinno przynosić pozytywne skutki, a jego braki mogą prowadzić do niskiego poziomu rozwoju i konfliktów społecznych.

Na podstawie przeprowadzonej w artykule analizy należy stwierdzić, że badane grupy studentów dysponują niewielkim poziomem pomostowego kapitału społecznego w każdym z wyróżnionych wymiarów, chociaż występują między nimi pewne, opisane wcześniej, różnice. Podkreślenia wymaga także to, że re-

¹⁰ Respondenci udzielali odpowiedzi w skali Likerta („zdecydowanie tak”, „raczej tak”, „trudno powiedzieć”, „raczej nie”, „zdecydowanie nie”) na pytanie: „Czy zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem...”.

¹¹ Takie podejście krytykują K.W. Frieske i K. Pawłowska [2011, s. 21-26].

spondentów charakteryzuje wyższa świadomość obywatelska niż zaangażowanie obywatelskie, co może być wynikiem dużych deficytów zaufania uogólnionego oraz do instytucji publicznych, ale budzi także nadzieje na przyszłość.

Deficyt tego zaufania należy wiązać przede wszystkim z negatywną oceną wystawioną przez samych respondentów, różnym poziomom władzy i instytucjom publicznym; a przecież właśnie to zaufanie jest fundamentem życia społecznego oraz podstawą tworzenia i akumulacji kapitału społecznego. Stymulowanie wzrostu pomostowego kapitału społecznego powinno zatem następować przede wszystkim poprzez poprawę jakości funkcjonowania instytucji publicznych, ale także poprzez wzrost wiarygodności, transparentności oraz rozliczalności decyzji i działań polityków oraz urzędników. Powinno to zachęcić te młode osoby, których świadomość obywatelska jest przecież znaczna, do większego zaangażowania obywatelskiego, a w ten sposób przyczyniać się także do poprawy jakości rządzenia w Polsce i Hiszpanii.

Literatura

- Bjørnskov Ch., Sønderskov K.M. (2013), *Is Social Capital a Good Concept?*, „Social Indicators Research”, Vol. 114(3), No. 12, <http://link.springer.com/article/10.1007/s11205-012-0199-1> (dostęp: 18.05.2015).
- Bourdieu P. (1997), *The Forms of Capital* [w:] A. Halsey, H. Lauder, P. Brown i in. (eds.), *Education: Culture, Economy, Society*, Oxford University Press, Oxford.
- Coleman J. (1990), *Social Capital* [w:] *Foundations of Social Theory*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Deth J.W. van (2003), *Measuring Social Capital: Orthodoxies and Continuing Controversies*, „International Journal of Social Research Methodology”, Vol. 6, No. 1.
- Frieske K.W., Pawłowska K. (2011), *Kapitał społeczny – lek na całe zło?*, „Polityka Społeczna”, nr 5-6.
- Fukuyama F. (2000), *Social Capital and Civil Society*, IMF Working Paper WP/00/74.
- Gittel R.J., Vidal A. (1998), *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy*, Sage Publications, Thousand Oaks.
- Grootaert Ch., Bastelaer T. van (2001), *Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis of Findings and Recommendations from The Social Capital Initiative*, Social Capital Initiative Working Paper Series, www.worldbank.org/socialdevelopment (dostęp: 14.05.2015).
- Johnston G., Percy-Smith J. (2003), *In Search of Social Capital*, „Policy & Politics”, No. 31.
- Lin N. (2001), *Social Capital a Theory of Social Structure and Action*, Cambridge University Press, Cambridge.

- Łopaciuk-Gonczaryk B. (2012), *Mierzenie kapitału społecznego*, „Gospodarka Narodowa”, nr 1-2.
- Nagaj R. (2013), *Regulacyjna rola państwa na przykładzie polskiego rynku usług telekomunikacyjnych i elektroenergetyki*, „Gospodarka Narodowa”, nr 5-6.
- Narayan D., Cassidy M.F. (2001), *A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory*, „Current Sociology”, Vol. 49, No. 2.
- OECD (2001), *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, Paris.
- Onyx J., Bullen P. (2000), *Measuring Social Capital in Five Communities*, „The Journal of Applied Behavioral Science”, No. 36(1).
- Oorschot W. van, Arts W., Gelissen J. (2006), *Social Capital in Europe. Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon*, „Acta Sociologica”, Vol. 49(2).
- Putnam R. (1995), *Budowanie sprawnej demokracji. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Znak, Kraków.
- Putnam R. (2008), *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Rymsza A. (2007), *Klasyczne koncepcje kapitału społecznego* [w:] T. Kazimierczak, M. Rymsza (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Węziak-Białowolska D. (2010), *Kapitał społeczny w Polsce w świetle diagnozy społecznej – pomiar i wybrane wyniki empiryczne*, „Studia Demograficzne”, nr 1-2 (157-158).
- Woolcock M. (1998), *Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*, „Theory and Society”, No. 27.
- World Bank (2015), *Instruments of the Social Capital Assessment Tool*, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPSIA/0,,contentMDK:20472532~isCURL:Y~menuPK:1108016~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:490130,00.html> (dostęp: 28.05.2015).

BRIDGING SOCIAL CAPITAL POLISH AND SPANISH STUDENTS

Summary: The aim of this article is a comparative analysis of bridging social capital based on the results of surveys of selected Polish and Spanish students. A survey carried out among first-year students in late October and early November 2013, when they began their university education. Effected in the article quantification of bridging capital of respondents is based on the Putnam's definitional approach and the model approach as formulated by W. van Oorschot, W. Arts and J. Gelissen. The results and conclusions drawn on their basis suggests that the level of the bridging social capital among the surveyed group of people is relatively low.

Keywords: bridging social capital, survey.